

BÁCSATYAI DÁNIEL

Levélírás és prologus 12. századi forrásainkban*

A *Diplomata Hungariae Antiquissima* (DHA) kiadásának Györffy György által követett alapelvei nem csak oklevelek, *missilis* levelek és *acták* beemelését tették lehetővé a legkorábbi iratainkat tartalmazó *corpus* első kötetébe;¹ a magyar kora középkor elbeszélő forrásainak levelezésre utaló sorai – elég csak a Gebhard püspök által írt és a magyarok által elfogott üzenetre gondolni a krónikakompozíció 89. fejezetében – éppúgy helyet kaptak a DHA-ban, mint azok az *epistola*-formában írt *laudatiok*, amelyek III. Henrik császár magyarországi sikereiről emlékeznek meg. A DHA második kötetének szerkesztői hasonló nehézséggel találják magukat szemben mint Györffy, hiszen az 1132 és 1196 közötti időszakból szintén ismeretes olyan elbeszélő forrás, amelyben találunk levélváltásról szóló említést (Abu-Hámid al-Garnáti II. Géza király pecsétjét ismertető szakasza), továbbá Cerbanus és P. mester ajánlásaival kapcsolatban is felvetődik a kérdés, hogy e szabályos leveleknek, amelyek a *prologus* retorikai jellegű műfajának követelményeit minden szempontból kielégítik, van-e helyük legkorábbi okmányaink gyűjteményében.

Az arab utazó, Abu-Hámid al-Garnáti magyarországi utazásáról készült beszámolója különösen értékes forrása kútfőkben legkevésbé sem bővelkedő 12. századi történelmünknek. Abu-Hámid a magyar udvar elhagyása előtt kapott megbízást II. Géza királytól, amelyet Iványi Tamás fordításában idézünk: „»Hagyd itt idősebbik fiadat, Hámidot, én pedig elküldök veled egy küldöttet, aki majd összegyűjt nekünk olyan muszlimokat és törököket, akik szegények és gyengék ugyan, de kitűnőek a nyilazásban.« Írt nekem egy ajánlólevelet a szlávok királyához – folytatja Abu Hámid. – Vörös arannyal pecsételte le, a pecsétben a király képmásával.”² Kérdéses, hogy az utazó tudósítása hitelesnek tekinthető-e, és ha igen, továbbra sem magától értetődő, hogy az elbeszélő források utalásai bekerüljenek a DHA-ba.

* A Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetében 2009. okt. 6-án tartott kerekasztal-konferencián elhangzott előadás szerkesztett változata. A konferencia megrendezésére az Országos Tudományos Kutatási Alapprogramok által támogatott *Diplomata Hungariae Antiquissima* II. c. projekt (OTKA ny. sz.: 79152) keretében került sor.

1 Györffy György: *Diplomata Hungarica antiquissima 1000–1196*. Történelmi Szemle 3(1960) 526–527.

2 Abu-Hámid al-Garnáti utazása Kelet- és Közép-Európában 1131–1153. Közzétette: O. G. Bolsakov–A. L. Mongajt. Bp. 1985. 65.

Ami Cerbanus *Maximus Confessor*-fordításának rövid bevezetőjét illeti, talán könnyebb a dolgunk, hiszen az ajánlásból kiderül, hogy a pásztoi monostorban vendégeskedő szerzetesnek az a célja, hogy munkája befejeztével a kész művet eljuttassa a *prologus* címzettjéhez, Dávid pannonhalmi apáthoz.³ Ebben az esetben tehát igen valószínű, hogy a fordító nem pusztán a műfaji elvárásoknak tett eleget, hanem valós körülményeket örökített meg, s gyanítható, hogy az elkészült fordítás Cerbanus kísérőlevelével együtt meg is érkezett az apátság szerzeteseihez, hogy nemsokára osztrák kolostorokban, s Párizsban tűnjön fel újra.⁴

Anonymus *Gesta Hungarorum*a jóval több kérdést vet fel. A középkori lovagi irodalomból szó szerint átvett szófordulatok mellett talán a sokszor idézett *prologus*⁵ bizonyítja legszembetűnőbben, hogy P. mester a 12. századi európai művelődés központjaiban sajátította el a történetírás korszerű alapelveit, s magát az írás művészetét is. Mint Jakubovich Emil megállapította, a Névtelen a 12. századi *missilis* levelek kezdőszavával (*salutem*) vezeti be az N. *siglával* jelölt barátjának írt ajánlást. Mindez azonban aligha igazolja, hogy valóban *missilis*ről van szó, hiszen Anonymus *prologusa* éppen a Dares Phrygiusnak tulajdonított *De excidio Troiae* előszavát tekintette egyik mintájának, amely szintén a *salutem* üdvözlőformulával kezdődik. Emellett Jakubovich kimutatta P. mester retorikai tanulmányainak egy másik szöveggyűjteményét is, Hugo Bononiensis *Rationes dictandi prosaice* című levelezőkönyvét, amelynek formulái között fellelhetjük Anonymus ajánlásának fordulatait is.⁶ Győry János a 12. századi francia levélíró, Pierre de Blois munkáságában bukkan Névtelenünkéihez hasonló kifejezésekre.⁷

Szinte minden középkori műfaj művelői éltek a lehetőséggel, hogy személyesebb hangvételű elmélkedéssel vezessék be mondandójukat, így a történetírók is. Ezek az *exordiumok* sajátos kettősség hordozói: szigorú formai kötöttségeik mellett nemegyszer szabad teret biztosítottak az önálló és igényes szövegalkotásnak is. A 12. századi európai történetírás Gertrud Simon által nagyszabású tanulmányban összegyűjtött *prologus*-toposzainak áttanulmányozása után egyértelmű, hogy a *Gesta Hungarorum* elé bocsátott ajánlás minden szempontból méltó a korabeli történeti munkák ékesszóló bevezetőihez: az ön-

3 A Maximus-fordítás és Cerbanus prologusának kiadását ld. Translatio Latina Sancti Maximi Confessoris (De Caritate ad Elpidium L. I–IV.) saeculo XII. in Hungaria confecta. Scripsit, ed. Andronicus B. Terebessy S. O. List. Bp. 1944. (Magyar–görög tanulmányok 25.). – Az ajánlás magyar fordítását ld. Boronkai Iván: Cerbanus Maximus Confessor- és Johannes Damascenus-fordítása. Irodalomtörténeti Közlemények 70(1966) 140.: 2. sz. jegyzet. Cerbanus személyéről ld. Kapitányffy István: Cerbanus és Maximus-fordítása. In: Mons Sacer 996–1996. Pannonhalma ezer éve. I–III. Szerk. Takács Imre–Monostori Martina–Szóvák Kornél. Pannonhalma, 1996., I. 357–368.

4 Boronkai I.: i. m. 140.

5 Scriptorum rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum. I–II. Edendo operi praefuit: Emericus Szentpétery. Budapestini, 1937–1938., I. 33–34.

6 Jakubovich Emil: P. mester. (Adalékok az Anonymus-kérdéshez.) In: Emlékkönyv dr. gróf Klebelsberg Kuno negyedszázados kultúrpolitikai működésének emlékére születésének ötvenedik évfordulóján. Bp. 1925. 195–197.

7 Győry János: P. mester franciaországi olvasmányai. Magyarágtudomány 1(1942) 9–10.

becsmérlő formula, a mű megírására buzdító barát, a múlt tetteinek a feledéstől való megóvására tett utalás, az egyszerűségekre való törekvés ígérete és a történetírói tekintélyekre való hivatkozás egytől-egyig megtalálhatóak a középkori Európa történetíróinak kelléktárában is.⁸ P. mester széles körű műveltségről árulkodó *prologusa*, amely a 12. századi levélíró művészet egyedülálló magyarországi darabja, mindezek fényében csupán formailag tekinthető *missilis* levélnek.

Ugyanakkor Anonymus bevezetője távolról sem személytelen formulák szabályoknak megfelelően elrendezett gyűjteménye csupán: a történetírói alapelvek (igazság, egyszerűség, világosság) – mint Jankovits László kutatásaiból kiderül – alapos retorikai képzettségről árulkodó önálló megfogalmazása,⁹ és a nem mindennapi szerzői öntudatot eláruló záróima mind Névtelenünk felkészültségét, magas irodalmi képzettségét igazolják.

Az ajánlás *reprehensio*jában a köznép meséi és a jokulátorok énekei ellen indított támadása sem példátlan a korabeli történetírásban. Aligha volt ismeretlen Anonymus előtt Jordanes *Geticája*, ahol már fellelhető a gondolat magva: „mi pedig inkább hiszünk olvasmányainknak, mint a vénasszonyok meséinek” (*nos enim potius lectioni credimus quam fabulis anilibus consentibus*).¹⁰ William of Malmesbury, a középkor legrátermettebb historikusainak egyike a mitikus Arthur-kép ellen kel ki, amikor azt írja, hogy a brit király méltó arra, hogy ne hamis mesék álmodozzanak róla, hanem igaz történetek hirdessék hírét.¹¹ Ordericus Vitalis a *chanson de geste*-ek jokulátor-szerzőit állítja szembe a Gellone-i Szent Vilmos *vitáját* író, hitben állhatatos tanítómesterrel, tulajdon rendtársával.¹² Gervase of Tilbury *Otia imperiale* című gyűjteményének előszava is gondolati párhuzamról tanúskodik.¹³ A középkori latin historiográfiában található elszórt példák mellett az énekmondók lekicsinylése egy Magyarországon meglehetősen ismeretlen forráscsoportban, a korai vulgáris, normann-francia nyelvű történetírásban még erőteljesebben tetten érhető, s a motívum talán innen talált utat magának Chrétien de Troyes lovagregényeinek *prologusa*iba is. Győry Jánosnak és Veszprémy Lászlónak köszönhetjük a megfigyelést, hogy Anonymus vélhetően a vulgáris nyelvű irodalom toposzait is felhasználta a *Gesta*

8 Gertrud Simon: Untersuchungen zur Topik der Widmungsbriefe mittelalterlicher Geschichtsschreiber bis zum Ende des 12. Jahrhunderts. I–II. Archiv für Diplomatik 4(1958) 52–119. és 5–6(1959–1960) 73–153.

9 Jankovits László: P. mester, a hazugok, a fecsegők és az álmodozók. Irodalomtörténeti Közlemények 102(1998) 5–8.

10 Monumenta Germaniae Historica, Auctores antiquissimi 5., 1., 64., idézi: Die Gesta Hungarorum des anonymen Notars. Die älteste Darstellung der ungarischen Geschichte. Eds. Gabriel Silagi–László Veszprémy. Sigmaringen, 1991. 137–138.: 15. sz. jegyzet.

11 Willelmi Malmesbriensis monachi De gestis regum Anglorum libri quinque 1. Ed. William Stubbs. London, 1887. 11., idézi: *Fest Sándor*: Anonymus angol forrásai. Egyetemes Philológiai Közlöny 59(1935) 163.

12 Historia Ecclesiastica, 2, 6, 2., Migne: Patrologia Latina 188., idézi: Jankovits L.: i. m. 2.

13 Scriptorum rerum Brunsvicensium. I. Ed. Gottfried W. Leibniz. Hannover, 1707. 960., idézi: Josef Deér: Aachen und die Herrschersitze der Arpaden. Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung 79(1971) 44.

Hungarorum ajánlásában,¹⁴ s most néhány forráshely ismertetésével kívánjuk kiegészíteni az általuk mondottakat. Hozzájuk hasonlóan természetesen mi sem állítjuk azt, hogy e művek közvetlenül hatottak a Névtelenre; nincs más célunk, mint hogy a lovagregény e kulcsfontosságú előhírnökeinek rövid bemutatásával, s a következő párhuzamokkal újra ráirányítsuk a figyelmet P. mester és az európai népnyelvű irodalom kapcsolataira.

A 11. századi francia nyelvű epikus költészet fellendülése a világiak történeti érdeklődésének megélénküléséhez vezetett, mivel a bennük fellelhető történeti anyag egyre szélesebb közönséghez juthatott el. Nem csoda tehát, ha már a 12. század második harmadában megjelent az igény, hogy a latin nyelvű, nagyrészt antik hagyományokat feldolgozó prózai szövegeket népnyelvre ültessék át. A középkori latin irodalom népszerű olvasmányai, Dares Phrygius és Callisthenes állítólagos művei, Vergilius és Statius munkáinak tömörített, átdolgozott változatai a század közepén már vulgáris nyelven, verses formában is olvashatóak voltak. Ám a fordítók (vagy inkább átdolgozók) nemcsak ezeket az antik témákat feldolgozó középkori munkákat tartották méltónak az átültetésre, hanem kortárs történetírók munkái felé is érdeklődéssel fordultak.¹⁵ 1137 körül Geoffrey Gaimar normann-francia nyelvre fordította, s versebe szedte a kora középkori Anglia történetének egyik legfontosabb forrását, az angolszász krónikát.¹⁶ Természetesen nem szó szerinti fordításról van szó, mint inkább interpretációról; jól példázza ezt az angolszász hercegek híres magyarországi tartózkodásáról fennmaradt száraz tudósítás, amelyet Gaimar igazi lovagregénybe illő gáláns történeté alakított.¹⁷

Az angol-normann krónikás, állítása szerint, Geoffrey of Monmouth *Historia regum Britanniae* című művét is lefordította, ám ez a munka nem maradt fenn. Nem véletlen, hogy az angol-normann arisztokrácia körében erős igény mutatkozott a középkor egyik legkedveltebb latin nyelvű olvasmányának, ennek a tekintélyes történeti műnek álcázott fiktív históriának a közvetlen megismerésére, hiszen szerzője, Geoffrey alkotta meg olyannak, amilyenek ma is ismerjük a kelta mesék Arthur királyát, akinek Galliát is magában foglaló birodalma, és Rómát is térdre kényszerítő állítólagos hadjáratai összhangban voltak Anglia új

14 Győry János: *Gesta regum, gesta nobilium*. Tanulmány Anonymus krónikájáról. Bp. 1948. 61.; *Veszprémi László*: „Álom és hazugság” Anonymusnál. Magyar Könyvszemle 107(1991) 109–113. – Győry egy *chanson de geste*-ben, a 12. századi *Chanson d’Aspremont*-ban fedezett fel P. mesternél, sőt a krónikaszerkesztésben is fellelhető motívumot; Veszprémi a korai ófrancia nyelvű lovagregények (*Roman d’Eneas, Roman de Thèbes*) kedvelt rímpárjára vezeti vissza az „álmot” (*songe*) és a „hazugság” (*mensonge*) Anonymus előszavában is felbukkanó szoros összetartozását.

15 A 12. századi népnyelvű angol-normann történetírók munkásságának kimerítő elemzését ld. *Peter Damian-Grint: The New Historians of the Twelfth-Century Renaissance*. Woolbridge, 1999.

16 *Lestorie des Engles solum la translacion Maistre Geffrei Gaimar*. I–II. Ed. Thomas Duffus Hardy–Charles Trice Martin. London, 1888–1889.

17 I. m. I. 151.

hatalmi elitjének, a normann főnemességnek és Hódító Vilmos utódjainak hatalmi politikájával, propagandájával.¹⁸

Robert Wace vállalkozott arra, hogy főúri olvasói számára lefordítsa Geoffrey *Historiáját*, s e nagy munkát (*Roman de Brut*) 1155-ben fejezte be.¹⁹ Annak érdekében, hogy a *Roman de Brut* számára biztosítsa a latin eredeti tekintélyét – amelyet akkor még csak kevesen vitattak –, a szövegben rendszeresen hangsúlyozza a mű megbízhatóságát, forrásai hitelességét, s nemegyszer kétségeinek is hangot ad. Így tesz akkor is, amikor a híres kerekasztalról ír, amely az ő művében jelenik meg először az Arthur-mondakörben:

„En cele grants pais ke jo dí,
Ne sai si vus l’avez oï,
Furent les marveilles pruvees
E les aventures truvees
Ki d’Artur sunt tant recuntees
Ke a fable sunt aturnees:
Ne tut mençunge, ne tut veir,
Ne tut folie ne tut saveir.
Tant unt li canteür cunté
E li fableür tant fablé
Pur lur cuntés enbeleter,
Que tut unt fait fable sembler.”²⁰

Wace fordítói tevékenységének másik darabja, a *Roman de Rou* már olyan középkori gestának a népnyelvű átdolgozása, amely – Geoffrey *Historiájával* ellentétben – nem pusztán kortörténeti forrás, hanem a több évszázados normann udvari történetírás összefoglalása.²¹ Guillaume de Jumiège *Gesta Normannorum ducum* című művének felhasználása mellett Wace saját élményeit, értesüléseit is megörökítette a műben, amely a normann hercegek és királyok történetét mesés elemekben bővelkedő honfoglalásuktól az angliai hódításig, majd a fordító-történetíró saját koráig örökíti meg. Maistre Wace tudatos történetírónak bizonyul, hiszen ebben az esetben válogathatott a források között, amelyek közül a szem-

18 John S. P. Tatlock: *The Legendary History of Britain. Geoffrey of Monmouth’s Historia Regum Britanniae and its Early Vernacular Versions*. Los Angeles, 1950. 305–320. – Ezen a véleményen van a *Historia* legújabb kiadója is, ld. *The Historia regum Britannie of Geoffrey of Monmouth I*: Bern, Burgerbibliothek, MS. 568. Ed. Neil Wright. Cambridge, 1984. xix.

19 Wace’s *Roman de Brut*. Text and Translation. Ed., transl. Judith Weiss. Exeter, 2003.

20 *Roman de Brut*, 9785–9798. „E békeidőben, amiről most szólok – s nem tudom, hogy hallottátok-e – csodálatos események történtek; ekkor hajszolták azokat a kalandokat, amelyeket – talán nagylelkűsége szeretete miatt, talán vakmerőségétől való félelemtől vezérelve – olyan gyakran beszélnek Arthurról, hogy mára már nem egyebek, mint mesék: nem teljesen hazugság, nem teljesen igazság; nem is bolondság, de nem is bölcsesség egészen. Az énekmondók annyi dajkamését, a mesemondók annyi mendemondát összehordtak, hogy történeteiket felékesítsék, hogy azok most egytől-egyig koholmányoknak tűnnek.”

21 Maistre Wace’s *Roman de Rou et des ducs de Normandie*, nach den Handschriften von neuem herausgegeben. I. Ed. Hugo Andersen. Heilbronn, 1877.

tanúk beszámolóit tartotta a legtöbbre. Hosszúkardú Vilmosról, a honfoglaló Rollo fiáról így ír:

„A iugleurs oi m’effance chanter,
 Que Willeame iadis fist Osmund essorber,
 E al cunte Riulf les dous oilz creuer,
 E anquetil le pruz fist par enging tuer,
 E Baute d’Espaigne o un escu garder;
 Ne sai nient de ceo, n’en puis nient truer.
 Quant ieo n’en ai garant, n’en voil nient cunter.
 De la mort Anquetil ai ieo oi parler,
 Ocis fu, ceo set l’um, n’en quier hume esculter,
 Mais ieo ne sai cument, ne ki face a blasmer,
 N’en voil pur verite la mencunge affermer,
 Ne veir, se iel sai, ne voil ieo pas celer.”²²

Wace népszerűségére jellemző, hogy nemcsak angol és francia könyvtárak őrzik kéziratait, hanem Zárában, a Szent Anasztázia katedrálisban is előkerült a *Brut* egy töredékes példánya, amely a paleográfiai vizsgálatok tanúsága szerint a 12–13. század fordulóján készült. A kézirat valószínűleg a Zárát elfoglaló keresztiesekkel érkezett a városba.²³

Egy harmadik 12. századi népnyelvű történeti műben, Ambroise *Estoire de la guerre sainte* című művében hasonló fordulatokkal találkozhatunk.²⁴ A harmadik kereszties hadjárat e sokak által leghitelesebbnek tartott beszámolójában a következő írói állásfoglalást olvashatjuk:

„ne de vielles chançons de geste
 dont juleor font si grant feste
 ne vos sai mentir ne veir dire
 ne afermir ne contredire
 ne jo ne trois que le m’esponge
 si ço est veir tot mençonge.”²⁵

22 *Roman de Rou*, 1361–1372. „Fiatalon hallottam a jöklátorok énekeiben, hogy a régi időkben Vilmos megvakíttatta Osmundot, Riulf gróf szemeit kinyomatta, a bátor Anquetilt áruló módon megölette, és a spanyol Balzót börtönbe csukatta; erről azonban semmit sem tudok, és semmit sem találtam róla. Ha nincsen bizonyítékom, nem kívánok semmit sem mondani. Hallottam Anquetil haláláról, akit – mint tudjuk – meggyilkoltak; nem akarok senkit sem felmenteni, de nem tudom, hogy hogy halt meg, és azt sem, hogy kit terhel érte a felelősség. Nem kívánok az igazság helyett hazugságokat állítani, s nem akarom elleplezni az igazságot, ha ismerem.”

23 *Muhamed Nezirovic: Les fragments de Zadar du Roman de Brut de Wace*. Romania 98(1977) 382.

24 *The History of the Holy War: Ambroise’s Estoire de la Guerre Sainte*. I. Text. Eds. Marianne Ailes–Malcolm Barber. Woodbridge, 2003.

25 *Estoire de la Guerre Sainte*, 4189–4194. „nem tudom megmondani, hogy a régi *chanson de geste*-ek, amelyekben a jöklátorok olyannyira örömet lelik, hamisak vagy igazak; sem igazolni, sem cáfolni nem tudom őket; s aligha találó bárkit, aki elárulná, hogy igazak-e, vagy mind

Talán mindhárom említett korai vulgáris história fenti szöveghelyeiből kitűnik, hogy szerzőik a latin *gesta*írók kritikáival szemben korántsem az énekmondók gyenge stílusát, témájukhoz méltatlan előadásmódját kifogásolják, hanem megbízhatatlanságukat tűzik tollhegyre, ahogyan azt Anonymus is teszi Botond konstantinápolyi kalandja kapcsán. Wace-nek, és a többi angol-normann történetírónak szembe kellett nézniük azzal, hogy műveik vulgáris nyelve azok tekintélyét csorbítja, így több erőfeszítést tettek, hogy munkáik hitelességét igazolják, s hogy olvasóik számára jelezzék: átdolgozásaik a középkori latinság tudós munkáival egyenrangúak.²⁶ Ez a fáradság nem bizonyult hiábavalónak, hiszen a *Roman de Brut* és a *Roman de Rou* fontos szerepet játszott abban, hogy a népnyelvű lovagregények polgárjogot nyertek a középkori irodalomban.²⁷ A motívum megjelenik Chretien de Troyes lovagregényeiben is (például az *Erec és Enide prologus*ában²⁸), noha a szakirodalom Chretienről éppen úgy nyilatkozik, mint Anonymusról: hiába nézik le a regösöket, alighanem mindketten jócskán merítettek az énekmondók elbeszéléseiből.²⁹ Az *Erec* bevezetőjében szerzője homályos fogalommal, *conjointure*-ként határozza meg regénye műfaját. Ezt a kifejezést a kutatás Alain de Lille *De planctu naturae* című munkájának egyik költőket korholó megjegyzésére vezeti vissza. Alain hajlandó némi engedményt tenni:³⁰ „A költők a történelmi eseményeket a csinosabb alak érdekében olykor mesés bohócságokkal elegyítik, hogy a különbségek illő egyesítése révén az elbeszélés tetszetősebb képet mutasson” (*Poetae tamen aliquando historiales eventus jocolationibus fabulosis quadam eleganti figura confoederant, ut ex diversorum competenti coniunctura, ipsius narrationis elegantior pictura resultet*).³¹ Tehát a komoly história és a jokulátorok mesés elbeszéléseinek elemei egyazon műben összeolvadhatnak, ami a történetet mutatósabbá teszi. Anonymus regényes *gestája* alighanem ilyen *coniunctura*, amelynek eszmei gyökerei éppúgy megtalálhatóak a középkori latinitásban, mint a 12. századi szellemi virágzás vulgáris nyelvű irodalmában.

hazugság.” – A vulgáris nyelvű krónikák szövegeinek fordításához az angol nyelvű kiadásokat használtam fel: Wace’s *Roman de Brut* i. m. 246–247.; *The History of the Norman People*. Wace’s *Roman de Rou*. Transl. Glyn S. Burgess. Notes by Glyn S. Burgess–Elisabeth van Houts.. Woodbridge 2004. 36.; *The History of the Holy War: Ambroise’s Estoire de la Guerre Sainte*. II. Translation. Transl. Marianne Ailes. Notes by Marianne Ailes–Malcolm Barber. Woodbridge, 2003. 89–90.

26 *P. Damian-Grint*: i. m. 17–18. Wace és más angol-normann szerzők igyekezetére számos példát hoz, így kiemeli, hogy a latin *gestá*kkal szemben jóval részletesebben szólnak forrásaikról (90.); nem mulasztják el az olvasót emlékeztetni arra, hogy a mű írója a *magister* cím birtokosa, tehát tanult, megbízható elbeszélő (98–100.); gyakran hivatkoznak arra: a színtiszta igazat írják, hogy krónikáik hitelét megtámogassák (114–117.).

27 *Dennis H. Green*: *The Beginnings of Medieval Romance. Fact and Fiction, 1150–1220*. Cambridge, 2002. 178.

28 *Christian von Troyes*: *Erec und Enide*. Ed. Wendelin Foerster. Halle, 1890. 1.

29 *Joseph J. Duggan*: *The Romances of Crétien de Troyes*. New Haven–London, 2001. 272–273.

30 I. m. 273.

31 *Liber de Planctu Naturae* 296. Ld. *Patrologiae cursus completus*. 210. Ed. Jacques Paul Migne. Paris, 1855. 451.

DÁNIEL BÁCSATYAI
CORRESPONDENCE AND PROLOGUE IN THE SOURCES
OF THE 12TH CENTURY

On the basis of György Györffy's principles of edition the lines of correspondence relating to our early medieval narrative sources should be deservedly indicated in the second volume of *Diplomata Hungariae Antiquissima* in hand, such as the passage of Abu-Hamid al-Gharnati describing the seal of King Géza II, likewise the prologues of Cerbanus and P. magister that are unique pieces of Hungarian letter writing of the 12th century. It is though undecided whether these fragments of sources are worth being included in the collection of our earliest documents. Although the brief introduction preceding the translation of *Maximus Confessor's* text may be rightly regarded as a letter missive, but this by no means applies to the famous dedication of *Gesta Hungarorum*, of which phrases most probably come from the anonymous notary's of King Béla III. school readings, rhetoric textbooks, and his formulae can be definitely associated with the prologue topoi of the historical works of the time. The anonymous notary of King Béla III. offence against the minstrels' songs appeared infrequently in his topoi. Besides the sparse examples in Latin historiography of the Middle Ages, those early vernacular Old French historical works insisted on the contempt for minstrels, which can be regarded as forerunners of romances written in the vernacular. Our historiography has already dealt with the concordance of the topoi in vernacular literature and P. magister's *Gesta*; the three narrative sources presented in this volume (Robert Wace: *Roman de Brut*, *Roman de Rou*, Ambroise: *Estorie de la guerre sainte*), and the comparisons in them give us additional information, and they provide eloquent presentation of those ideological ties which connect *Gesta Hungarorum* with the vernacular literature of the 12th century Renaissance.